

ภาษาบาลี ๑ คำ คติธรรมประจำสัปดาห์

“สงฺขารขณฺธ — ชนฺธที่เป็ณสภพธรรมที่ปรุ้งแต่งจิต, สังขารชนฺธ”

คำว่า **สงฺขารขณฺธ** อ่านแบบภาษาบาลีว่า **สัง - ขา - ระ - ชน - ตะ** มาจากคำว่า **สงฺขาร** (สภพธรรมที่ปรุ้งแต่งจิต) กับคำว่า **ขณฺธ** (สภพธรรมที่เกิดดับ ทรงไว้ซึ่งความว่างเปล่า) รวมกันเป็น **สงฺขารขณฺธ** เขียนเป็นไทยได้ว่า **สังขารชนฺธ** หมายถึง ชนฺธที่เป็ณสภพธรรมที่ปรุ้งแต่งจิตให้เป็นไปต่างๆ ปรุ้งแต่งให้เป็นกุศลจิตบ้าง เป็นอกุศลจิตบ้าง เป็นต้น ข้อความจาก มโนรถปฺรณิ อรรถกถา พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต แสดงความเป็นจริงของสังขารชนฺธ รวมถึงชนฺธประการอื่นๆ ไว้ว่า

กัจิตนัันแล ว่าโดยชนฺธ เป็ณวิญญานชนฺธ
เวทนาที่สัมปยุตต์ (ประกอบพร้อม) ด้วยจิตนััน เป็ณเวทนาชนฺธ
สัญญาอันสัมปยุตต์ด้วยจิตนััน เป็ณสัญญาชนฺธ
ธรรม มีผัสสะเป็นต้น ที่เกิดพร้อมกัน เป็ณสังขารชนฺธ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีตลอดระยะเวลาที่ยาวนานสี่สงไขยแสนกัปเมื่อครั้งที่ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ก็เพื่อที่จะได้ทรงตรัสรู้ (รู้อย่างแจ่มแจ้ง) ซึ่งสภพธรรมที่มีจริงด้วยพระองค์เอง และเมื่อได้ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็ทรงมีพระมหากรุณา แสดงสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้ให้สัตว์โลกได้เข้าใจถูกเห็นถูกในสิ่งที่มีจริงตามความเป็นจริง พ้นจากความไม่รู้ พ้นจากความเห็นผิดและกิเลสทั้งหลาย สิ่งที่มีจริงนั้น มีจริงทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใดก็ตาม

ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใดก็ตาม ก็มีสิ่งที่มีจริง แต่เป็นสิ่งที่ละเอียด ลึกซึ้งอย่างยิ่ง ยากที่จะเข้าใจ เพราะสัตว์โลกสะสมความไม่รู้และกิเลสประการต่างๆ มากมากในสังสารวัฏฏ์ การที่จะค่อยๆ เข้าใจสิ่งที่มีจริงได้นั้น ก็ต้องได้ฟังคำจริงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ด้วยเหตุนี้จึงควรอย่างยิ่งที่จะได้ฟังพระธรรมด้วยความเคารพ คือฟังเพื่อที่จะเข้าใจในแต่ละคำที่ได้ยิน ให้ถูกต้องชัดเจนตรงตามความเป็นจริง

ชีวิตประจำวัน เป็นธรรม มีธรรมเกิดขึ้นเป็นไปอยู่ตลอด เป็นชนฺธ ซึ่งเป็นสภพธรรมที่เกิดดับว่างเปล่าจากความเป็นสัตว์บุคคล ตัวตน จิตก็มี เกิดดับสืบต่อกันอย่างไม่ขาดสาย ทุกขณะที่จิตเกิดขึ้นก็มีเจตสิก (สภพธรรมที่เกิดประกอบพร้อมกับจิต) เกิดร่วมด้วยตามควรแก่จิตขณะนั้นๆ และขณะนี้ก็มีรูปธรรมเกิดขึ้นเป็นไปด้วย เมื่อกล่าวโดยจำแนกแล้ว รูปทั้งหมด เป็นรูปชนฺธ ความรู้สึกเป็นเวทนาชนฺธ ความจำ เป็นสัญญาชนฺธ เจตสิกประเภทต่างๆ มีผัสสะ (สภพธรรมที่กระทบอารมณ์) เป็นต้น เป็นสังขารชนฺธ และจิตทุกขณะเป็นวิญญานชนฺธ สำหรับสังขารชนฺธ ซึ่งเป็น

หนึ่งในขั้น ๕ แล้ว หมายถึงเจตสิกที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นไปต่างๆ มี ๕๐ ประเภท เพราะ เจตสิกทั้งหมด มี ๕๒ เฉพาะเจตสิก ๕๐ เท่านั้น ที่เป็นสังขารขั้นนี้ เนื่องจากว่า สัญญาเจตสิกเป็นสัญญาขั้นนี้ และเวทนาเจตสิก เป็นเวทนาขั้นนี้ เจตสิกที่เหลือเป็นสังขารขั้นนี้ทั้งหมด เช่น ผัสสะ (สภาพธรรมที่กระทบอารมณ์) เจตนา (ความจงใจ) โลภะ (ความติดข้อง) โทสะ (ความไม่พอใจ) โมหะ (ความหลง ความไม่รู้) ศรัทธา (ความผ่องใส) สติ (ความระลึกเป็นไปในกุศล) ปัญญา (ความเข้าใจถูกเห็นถูก) เป็นต้น

โดยปกติของปุถุชนแล้ว เป็นผู้ตกไปในฝักฝ่ายของอกุศลเสียเป็นส่วนใหญ่ เป็นผู้มิโทษมาก เพราะกาย วาจา และใจ เป็นไปกับด้วยอกุศล เมื่อสะสมมากขึ้นๆ มีกำลังมากขึ้น ก็ทำให้ล่วงเป็นทุจริตกรรมประการต่างๆ เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนได้ เป็นความเกิดขึ้นเป็นไปของอกุศลธรรม ซึ่งเป็นกรรมฝ่ายดำ เป็นกรรมที่ไม่ดี เช่น โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ตามควรแก่อกุศลจิตประเภทรูปนั้น ถ้าจิตไม่ได้เป็นไปในทาน ไม่ได้เป็นไปในศีล ไม่ได้เป็นไปในการอบรมเจริญความสงบของจิตและการอบรมเจริญปัญญาแล้ว เป็นอกุศลทั้งนั้น (เมื่อไม่กล่าวถึงขณะที่เป็นวิบาก และ กิริยา) กุศลเกิดน้อยมากเมื่อเทียบส่วนกับอกุศล ซึ่งขณะที่จิตเป็นกุศล ประกอบด้วยโสภณเจตสิกฝ่ายดีประการต่างๆ มี ศรัทธา หิริ (ความละอายต่อบาป) โอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) อโลภะ (ความไม่ติดข้อง) อโทสะ (ความไม่โกรธ) สติ (ความระลึกเป็นไปในกุศล) เป็นต้น และที่ขาดไม่ได้เลย คือ สติ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ระลึกเป็นไปในกุศล ย่อมเป็นการกันกระแสของอกุศล เนื่องจากว่าในขณะที่เป็นกุศล อกุศลก็เกิดไม่ได้ โดยไม่มีตัวตนที่ไปกัน แต่เป็นกรรมฝ่ายดีที่เกิดขึ้นทำกิจหน้าที่ ซึ่งจะต้องค่อยๆ เจริญกุศล เห็นประโยชน์ของความดีประการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรมอบรมเจริญปัญญา ซึ่งจะเป็นไปเพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูก เป็นไปเพื่อละคลายกิเลส จนกระทั่งสามารถดับได้ในที่สุด ทั้งหมดนั้น ก็ไม่พ้นจากความเกิดขึ้นเป็นไปของสภาพธรรม

สังขารขั้นนี้ ปรุงแต่งจิตอยู่ทุกขณะ ไม่ขาดเลย ปรุงแต่งทำให้เป็นกุศลจิตบ้าง อกุศลจิต บ้าง ที่มีการทำดี น้อมไปในทางที่ดีที่ถูกที่ควร ก็เพราะสังขารขั้นนี้ ฝ่ายดี ปรุงแต่งจิต ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีการทำในสิ่งที่ผิดไม่ควรประการต่างๆ เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พวดเท็จ ประพฤติปฏิบัติผิดจากหนทางแห่งการอบรมเจริญปัญญาด้วยการไปเข้าสำนักปฏิบัติธรรม หรือแม้แต่ผู้ที่เป็นบรรพชิต มีการล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เช่น รับเงินทอง ทำเครื่องรางของขลัง ลงเลขยันต์ สอนธรรมตลกให้คนอื่นหัวเราะ เป็นต้น ก็เพราะสังขารขั้นนี้ฝ่ายที่ไม่ดี ปรุงแต่งจิตนั่นเอง ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเลย แม้แต่น้อย

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม สะสมความเข้าใจไปที่ละเอียดที่ละน้อย ทำให้เริ่มเข้าใจความจริงของสิ่งที่มีในขณะนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดแล้วก็ดับ ไม่กลับมาอีกเลย ทรงไว้ซึ่งความว่างเปล่า กล่าวคือ ว่างเปล่าจากความเป็นตัวตนเป็นสัตว์เป็นบุคคล ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม ธรรมก็เป็นอย่างนี้ เป็นแต่ละขั้นจริงๆ ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่สำหรับผู้ฟังพระธรรมแล้วเข้าใจ ก็ย่อมได้รับ

ประโยชน์จากพระธรรมตามกำลังปัญญาของตนเอง ขณะที่ปัญญาเกิดขึ้นก็ค่อยๆ ชัดเกลาละคลาย
ความไม่รู้ไปที่ละเล็กทีละน้อย ทำให้น้อมประพฤติเป็นไปในสิ่งที่ถูกที่ควร คล้อยตามปัญญาที่ค่อยๆ
เจริญขึ้น.

ชมรมบ้านธัมมะ มศพ. : www.dhammahomefellowship.com, โทร. ๐๘๕-๖๒๑๗๑๐๖